

## DATE PRIVIND COMUNITATEA EVREIASCĂ DIN BUHUȘI

*Dumitru Ficuță*

În secolul al XIX-lea s-a înregistrat o intensă emigrație evreiască spre Principatele Române, în special spre Moldova. Geografic, penetrația evreiască s-a produs de la nordul Moldovei spre sud, spre Muntenia și București, metropolă cosmopolită în formare. Migrația din nord și nord est, evreo-așchenaze, se va intersecta cu migrația din sud, sefardă, în orașele din Muntenia.

Carol Iancu aprecia că „în 1803 existau în Moldova circa 30.000 evrei, în 1848 circa 60.000, recensământul din 1859 cifrându-i la 118.922”<sup>1</sup>.

Gheorghe Platon aprecia prezența masivă a evreilor în societatea românească a secolului al XIX-lea ca fiind un rezultat al întregului proces de dezvoltare a societății românești. „Orașele, cele din Moldova mai cu seamă, nu au putut să absoarbă numărul mare al evreilor emigranți. Numeroasele cereri ale boierilor pentru înființarea de târguri (permanente) pe moșiile lor trebuie puse în legătură atât cu existența evreilor, cât și cu foloasele care puteau să fie obținute din exploatarea rațională a moșiilor, în condițiile dezvoltării economiei de schimb și a lărgirii pieței interne”<sup>2</sup>.

În apariția târgurilor din Moldova evreei au avut un rol important<sup>3</sup>. În 1819 proprietarul moșiei Bodești, Aga Toader Buhuș, obținea hrisov de la domnul Moldovei, Scarlat Callimah, pentru 6 iarmaroace anuale și o zi de târg, duminică<sup>4</sup>. Hrisovul rezerva stăpânului moșiei Bodești „pe lângă venitul acel obișnuit al iarmaroacelor și zilelor de târg, care îl va avea după acea orânduială ce se urmează și pe la alte moșii boierești, unde se fac asemenea adunări”, îi întărește și venitul *mortasipiei*, după condicele Visteriei, câte 24 bani toată vita

---

<sup>1</sup> Carol Iancu, **Evreeii din România de la excludere la emancipare**, București, Editura Hasefer, 1996, p. 49.

<sup>2</sup> Gh. Platon, „**Problema evreiască**” în secolul al XIX-lea. **Privire generală**, în *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*, V, București, Editura Hasefer, 2000, p.19-20. „În condițiile în care cerealele regiunii din nordul Moldovei erau însilozate pentru fabricarea băuturilor spirtoase, transportul spre “schela” Galaților fiind prea costisitor, o parte din evreei imigrați au fost folosiți de stăpânii pământului (deținători ai monopolului vânzării) ca intermediari în valorificarea acestor băuturi.” Vezi și idem, **Mutații social-economice în Principate (1821-1848)**, în **Istoria Românilor**, București, Academia Română, vol. VII, tom I, Editura Enciclopedică, 2003, p. 141-142, 157-160.

<sup>3</sup> Ecaterina Negruți, **Rolul evreilor în formarea târgurilor din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX**, în *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*, I, București, Editura Hasefer, 1996, p. 139-157.

<sup>4</sup> I. Kara, **Târgușoare moldovenești slab închegate sau slab dezvoltate**, în *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*, IV, București, Editura Hasefer, 1999, p. 35.

mare, ce se va vinde<sup>5</sup>.

Un al doilea hrisov de la Domnul Ioniță Sandu Sturdza atribuia dreptul exclusiv de a comercializa vinul și rachiul și de a încasa *mortasipia* – taxa - din zilele de târg<sup>6</sup>.

Evrei din Herța și Sulița (Dorohoi) s-au stabilit în Buhuși<sup>7</sup> în 1823, după ce Teodor Buhuș i-a chemat printr-o scrisoare datată 3 septembrie 1823, arătând că are aprobare de a deschide 20 de dughene scutite de dări către visteria domnească. În octombrie 1823 proprietarul încheie un contract cu un grup de evrei reprezentați de Iancu Copel, pentru a înființa târgușor, cu o primă etapă de 10 ani<sup>8</sup>, cu obligația achitării *adetului* (taxa pe mărfurile vândute) și a *bezmănului* (chiria) pe locul ocupat. Totodată, vreme de 10 ani, *adetul* păcurei era redus la jumătate față de cel plătit în târgul Sulița<sup>9</sup>.

Cei dintâi evrei care s-au stabilit în târgușor au fost: Șloime Zetghersen, Copel Bodeșter, Herș Leib Orândar, Lupu Ungureanu, Sol. Roș, Lupu Cioră, David Blijeșter, Moșke Nemțian, Zalmen Lipsan, Copel Gârlener, Șmil Ioil Lipsanu, Strul Bențien și Moise Rahover<sup>10</sup>. Evreii stabiliți în noul târg ar fi primit și un hrisov domnesc, care a ars la incendiul din 1863, prin care au primit locuri pentru sinagogă, feredu și cimitir.

Un zapis datat 30 august 1824 adeverește că preotul Axinte a vândut negustorilor evrei din localitate o casă și livada de lângă casă, pentru amenajarea unei sinagogi: „Mai jos iscălitul preot Axinte, prin acest zapis al meu ce dau la mâna domielor sale neguțitorilor jidovii din Budești, adevărez spre a fi știut că prin bună tocmeală le-am alcătuit și le-am vândut o casă a mea ce am avut, pentru ca s-o facă școală, cu tocmeală în același chip, ca să aibă dumnealor de acu înainte a stăpâni atât casa precum și livada ce o am lângă casă și se cuvine ca un lucru a domniilor, iar pentru pământ rămâne a se ânvoi cu domnul coconu Theodoraș, fiind moșia domniei sale, și s-a îndatorit a-mi da pentru această casă cu livadă și cuhne 90 lei (adică 90 lei)

Însă darea baniloe s-a îndatorit în același chip a urma, adică jumătate acum, duminică ce vine, până n-a apuca a intra în sărbătoare și, jumătate ce sunt cusur, îndată după ce vor eși din sărbătoare, fără a mă prelungi sau a mă șicana, iar când după tocmeala ce se arată nu vor fi următori cu darea banilor la vade, atunci tocmeala să rămâne ca un lucru de nimic. Și spre mai mare credință am

<sup>5</sup> **Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și târguri. Moldova**, seria A, vol. II, București, 1960, p. 73.

<sup>6</sup> Ioan Ungureanu, **Buhuși**, în **Enciclopedia Județului Bacău**, coord. Emilian Drehuță, Ediția a II-a, Bacău, Editura Agora, 2008, p. 95.

<sup>7</sup> Josef Kaufman, **Cronica comunităților israelite din județul Neamțu**, II (1929), p. 383-384.

<sup>8</sup> I. Kara, **op.cit.**, p. 35.

<sup>9</sup> Ioan Ungureanu, **op.cit.**, p. 95.

<sup>10</sup> Josef Kaufmann, **Numele, întemeierea, vechimea și istoricul târgului Buhuși**, în **Evreii din România în texte istoriografice. Antologie**, București, Editura Hasefer, 2002, p. 344.

iscălit eu însumi.

1824 august 30

[ss] Erei Axinte

Față înaintea mea a dat acest zapis preotul Axinte pentru vânzarea binalei casei arătate și fiind săvârșite tocmeală prin bună învoială amândoror părților, s-a adevărit și de mine.

Theodoraș Buhuși

1824 aust 30<sup>11</sup>.

Evreii au clădit case și dughene, plătind proprietarului 30 parale de vadră de vin, 1 leu și 5 parale vadră de rachiu, 12 parale pentru vânzarea unei vite, 14 parale de „jug cu pâine”, iar „pentru mârțăpie, cât se puteau învoi”<sup>12</sup>.

La 12 aprilie 1825 Anica Buhuș cerea locuitorilor „din târgușorul București, de pe moșia Bodești să îndemne și pe alți negustori străini... a-și face binale”, căci curând va obține hrisov „în ponturile Suliței”<sup>13</sup>. În noiembrie 1828, Bodeștii, împreună cu târgușorul Vornicesei Anica Buhuș avea o biserică, 50 de case și 18 grajduri, alături de toponimicul București<sup>14</sup>.

În 1830 în comuna Bodești locuiau 30 evrei<sup>15</sup>. În 1832 numărul caselor se ridica la 61. Ca târg, Buhușul apare pe harta administrativă a Moldovei în anul 1833<sup>16</sup>.

În anul 1831 numărul evreilor din Buhuși era 82. La 1832 Bodeștii Buhușoaiiei din ținutul Neamț figura cu un atelier de lumânări<sup>17</sup>.

În 1836 se încheie altă convenție cu târgoveții din Bodești. Bodești e concurat de ridicarea târgului Buhuși<sup>18</sup>. Catagrafia din 1845 Târgul Bodeștii Buhușoaiiei e trecut cu 163 familii cu circa 815 suflete.<sup>19</sup>

Comunitatea evreiască din Buhuși a crescut de la 537 în 1859 la 1.728 în 1899. I. Psanter aprecia la 1869 că numărul evreilor din Buhuși ar fi de 150<sup>20</sup>.

În anul 1850 ieromonahul Gherasim din Bisericiani a vândut lui Meilich zet David două dughene din târgul Buhușoie cu 4500 lei, cu actul întărit de Judecătoria Neamț, sub nr. 3076 din acel an. În anul 1862 s-au vândut casele și

<sup>11</sup> **Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România**, III/2, București, Editura Hasefer, 1999, p. 511-512.

<sup>12</sup> **Ibidem**.

<sup>13</sup> I. Kara, **op.cit.**, p. 35.

<sup>14</sup> Th. Codrescu, **Uricarul**, vol. VI, p. 236.

<sup>15</sup> I. Kara, **op.cit.**, p. 35.

<sup>16</sup> Constantin C. Giurescu, **Principatele Române la începutul secolului XIX**, București, Editura Științifică, 1957, p. 201-202.

<sup>17</sup> Ioan Murariu, **Numărul și felul unor ateliere meșteșugărești din orașele și târgurile Moldovei în anul 1832**, în *Carpica*, Bacău, XXIV, 1993, p.153-156.

<sup>18</sup> Constantin C. Giurescu, **op.cit.**, p. 201-202.

<sup>19</sup> Gh. Platon, **Populația orașului moldovenesc la mijlocul secolului al XIX-lea**, în *Carpica*, nr. III, 1970, p. 5-32;

<sup>20</sup> **Ibidem**, p. 163.

magaziile lui Bercu Copel din târgul Buhuși, pentru plata creditorilor, prin foaia nr. 258 a Judecătoriei Neamț, no. 5628. Rezultă că evreii din Buhuși cumpărau și vindeau liber orice case și terenuri.

După neamul Buhușeștilor, târgul a avut proprietari pe Ioan Greceanu, Christodor Icsarh și, din 1885, pe Eugen Alcaz care a cumpărat fabrica de postav a lui Mihail Kogălniceanu de la Târgu Neamț și a instalat-o la Buhuși. La început, Fabrica Buhuși a funcționat ca întreprindere particulară (1885-1891) „Wolff & Co”, apoi ca societate pe acțiuni (1891-1948). În iunie 1891, Eugen Alcaz este obligat să-și vândă fabrica lui Erhard Wolff, originar din Turbenthal – cantonul Zurich.

La 1902 erau în România 70 de rafinării din care 26 aparțineau evreilor. Rafinăria de la Costișa<sup>21</sup> – în hotar cu orașul Buhuși – avea proprietari pe Z. Haimsohn și Ira. Herșcovici. Altă fabrică de rafinat petrol, parafină și uleiuri minerale a fost înființată la Roznov de către Aizic Grunfeld din Piatra Neamț asociat cu Iosif B. Gardner din Buhuși<sup>22</sup>.

În 1860 Buhuși a devenit un centru important al hasidismului (rabinismului) în Moldova, în timpul lui țadik Isaac Friedman (1835-1896), nepotul lui Rabin Israel Ruzhin.

În aprilie 1897 ca urmare a eforturilor societății ieșene „Cultura” lua ființă școala israelito-română într-o „clădire nouă, spațioasă, igienică”<sup>23</sup>. Scopul organizatorilor era „...de a dezvolta învățământul între copiii israeliți, ca urmare a măsurilor legii instrucțiunii din 1893”<sup>24</sup>. Un raport de la 1900 preciza că directorul școlii israelito-române din Buhuși. I. Heller avea și responsabilități medicale fiind responsabil și de îngrijirea copiilor<sup>25</sup>. În zilele de 12 și 14 aprilie 1898 a avut loc primul examen, fiind de față subprefectul, profesorii și profesoarele școlilor publice locale rămânând pe deplin satisfăcuți de progresul elevilor. „La 19 aprilie 1896, a avut loc împărțirea premiilor când d.s. Gottfried, directorul școlii ținu un frumos discurs, arătând indispensabilitatea școlii și progresul ei. După împărțirea premiilor, cei premiați fură conduși acasă de public cu muzica în frunte. Înființarea acestei școli model se datorește d-lor Ad. Leventer, președintele Comunității, și Ios. Segal, care au luptat pentru existența ei”<sup>26</sup>.

La 1909 se înființa la Buhuși o școală primară mixtă particulară cu elevi români și de alte naționalități ai lucrătorii fabricii de postav, ce a funcționat

<sup>21</sup> Avram Rosen, **Contribuția evreilor la progresul industrial în România interbelică**, București, Editura Hasefer, 2002, p. 121.

<sup>22</sup> Liviu Rotman, **Școala israelito-română (1851-1914)**, București, Editura Hasefer, 1999, p. 55

<sup>23</sup> **Ibidem**, p. 142.

<sup>24</sup> **Ibidem**, p. 141-142.

<sup>25</sup> **Ibidem**, p. 201.

<sup>26</sup> Josef Kaufmann, **op.cit.**, p. 346.

până în 1948, întrucât școala israelito-română, aflată în permanentă criză, nu mai putea face față solicitărilor. Directoarea noii școli este Matilda David, absolventă de școală profesională<sup>27</sup>. În anul 1927 elevii care frecventau școala erau născuți în Argentina, Austria, Germania, Ungaria, Polonia, dar și în Bacău, Roman și Neamț. După anul 1941, majoritatea elevilor de alte naționalități au plecat, școala fiind frecventată de copiii lucrătorilor romani<sup>28</sup>.

Raportul lui Israel Astruc către conducerea organizației *Jewish Colonization Association* din august 1913 evalua existența în Buhuși a 285 de familii, cu 982 de suflete<sup>29</sup>. *Jewish Colonization Association* a funcționat ca organizație complementară a *Alianței Israelite Universale* care se preocupa de școlile israelite din Orientul Mijlociu, Africa de Nord și Balcani. În 1899 *J.C.A.* acordă un ajutor de 40 000 de franci unor școli printre care s-a aflat și școala de băieți din Buhuși<sup>30</sup>.

Dintre Societățile evreiești care au funcționat amintim: Societatea „*Hahawas Israel*”, înființată în anul 1880, cu peste 90 de membri pentru susținerea bolnavilor și conducerea decedaților; Societatea „*Bikur-Choilim*” cu 60 membri ce avea scopul de a ajuta pe bolnavi săraci; Societatea doamnelor „*Malbisch-Neurim*”, înființată în anul 1890, număra 40 membre, iar scopul societății era de a ajuta femeile lehuze și sărace și procurarea de îmbrăcăminte pentru copii săraci; Societatea „*Or-Zion*” înființată în anul 1909, urmărea un scop sionist; Societatea „*Keren Hayessod*” în al cărei comitet, format în anul 1921, figurează rabinul M. Friedman, rabin Benzion Roller<sup>31</sup>, Conrad Reis și Leon Schwartz; Societatea „*Beth-Hassefer*”, înființată în anul 1896, a contribuit la înființarea școlii israelito-române ș.a.<sup>32</sup>.

O mențiune specială merită societatea „*Ovra Orach*” înființată în 1899 la Buhuși legată de valul de emigrări de la începutul secolului al XX-lea<sup>33</sup>, așa numiții „emigranți pedestri.” Pornită, se pare, de la Bârlad, mișcarea a avut cauze economice, sociale și politice ce-și vor găsi rezolvarea abia prin Constituția din 1923. Marius Mircu<sup>34</sup> (pseudonimul bacăuanului Israel Marcus,

<sup>27</sup> *Ibidem*, p. 327.

<sup>28</sup> Arhivele Statului Bacău, Fabrica de postav Buhuși, **Fond 1198**, nr. înv. 2154.

<sup>29</sup> *Ibidem*, p. 396.

<sup>30</sup> *Ibidem*, p. 233.

<sup>31</sup> Tatăl „istoricului” de tristă amintire Mihail Roller.

<sup>32</sup> Josef Kaufmann, **op.cit.**, p. 347.

<sup>33</sup> Dumitru Ivănescu, **Emigrări ale populației evreiești la finele secolului XIX și începutul secolului XX**, în **Historia sub specie aeternitatis. In honorem magistri Alexandru Zub**, București-Brăila, Editura Academiei Române/Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2009, p. 443-451. În cursul a trei decenii de maximă emigrație a evreilor români către Lumea nouă numărul celor plecați s-a cifrat la 90.000 persoane, adică 1/3 din efectivul comunității.

<sup>34</sup> Apud Ion Pătroiu, Al. Zimber, **Un episod din valul de emigrări al evreilor din România de la începutul secolului al XX-lea**, în *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*, VI, București, Editura Hasefer, 2001, p.221.

fratele academicianului Solomon Marcus) citează **Spovedania unui emigrant** apărută în gazeta *Emigrantul Buhușean* din 9 iulie 1900 unde se spune: „Pe băncile școlii la cuvântul România tresăream și eu, învățam cu plăcere istoria României, eram mândru de faptele eroice ale strămoșilor. Vai ar fi fost de acela care ar fi îndrăznit să ponegrească sau să arate ca neînsemnate faptele eroilor noștri Mihai Viteazul, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare. Nu era simțământ meșteșugit acesta, era simțământul copilului naiv, încrezător în toate, simțământ adânc în inimă ce nu poate fi niciodată dezdăcinit”.

Pe o listă de 158 de persoane cuprinzându-i pe evreii naturalizați la 1913 figurează Margulies L. industriaș din Buhuși și Reiss M., funcționar comunal<sup>35</sup>, puternic implicați ulterior în viața comunității buhușene.

Comunitatea evreiască din Buhuși era conectată la realitățile vremii. La 10 decembrie 1914 aflăm că numărul de abonați buhușeni la ziarul *Înfrățirea*, organul oficial al *Uniunii Evreilor Pămâteni* (cu un tiraj de 12.614 exemplare) era 69, dintre care 5 erau gratuite pentru cititori români.<sup>36</sup>

În Războiul Reîntregirii au luptat pe front în armata română 23.000 evrei (10% din totalul populației evreiești existente atunci în România), din care pierderi s-au înregistrat 1.000 morți și 800 de răniți<sup>37</sup>. Asta nu i-a ferit însă pe evrei de persecuții, ca urmare a acuzațiilor de filogermanism, trădare și spionaj. Carol Iancu menționează următorul caz<sup>38</sup>, care are ca victimă un rabin din Buhuși: „În luna iulie a anului 1917, moare în orașelul Docolina, un evreu bătrân. O nepoată a defunctului, fiica lui Zeida Derbarndiger, negustor din acest oraș, scrie o carte poștală rabinului Simson Aron Derbarndiger, fiul defunctului, locuitor din Buhuși, pentru a-i da trista veste. Un individ rău intenționat sau un farsor de prost gust, probabil un funcționar de la poșta din Docolina sau din Buhuși, înscrie o cifră pe fiecare cuvânt al cărții poștale; aceasta este trimisă cenzurii și de aici la Pretorat, din cauza cifrelor; se înscenează un întreg proces de spionaj și fata, tatăl ei și rabinul, destinatarul cărții poștale, sunt arestați.

În urma protestelor lor, se ordonă o expertiză grafologică care stabilește nevinovăția acestora. În mod logic, aceste trei persoane trebuiau puse imediat în libertate. Da' de unde: nenorociții au fost duși de la un post de jandarmi la altul; după o odisee de două luni, au fost conduși la Marele Cartier General. Acolo, în loc să fie puși în libertate, au fost constrânși la diferite corvezi; au fost de pildă obligați să spargă lemne într-o întregă zi de sâmbătă”.

În 1921 Buhuși devine comună urbană. Josef Kaufmann în lucrarea

<sup>35</sup> Carol Iancu, **Lupta internațională pentru emanciparea evreilor din România. Documente și mărturii**, Volumul I (1913-1919), București, Editura Hasefer, 2004, p. 105-106.

<sup>36</sup> **Ibidem**, p. 183-184.

<sup>37</sup> **Evreii din România în Războiul de Reîntregire al țării, 1916-1919**, București, Editura Hasefer, 1996, p. 11-14.

<sup>38</sup> Carol Iancu, **Lupta internațională...**, p. 183.

**Numele, întemeierea, vechimea și istoricul târgului Buhuși**, apărută la Piatra Neamț în 1929, relatează cu parafrază de epocă importanțele evenimentelor din viața târgului: „În anul 1921, guvernul, în urma intervenției parlamentarilor județului, orașelul Buhuși a fost transformat din comună rurală în urbană, și în ziua de duminică 8 mai s-a sărbătorit cu mare pompă acest eveniment, la care au asistat d. Nicu Calmuschi, prefectul județului, d-nii deputați col. Calmuschi, Gh. Nicolau, George Lalu și Ernest Kirkulescu, toate notabilitățile și autoritățile întregului județ, care au fost întâmpinați la barieră cu muzică și drapel, formând un impunător cortegiu, care mergea întâi la biserică unde s-a făcut serviciul divin, de aici cortegiul a mers la sinagogă, unde s-a oficiat de asemenea un Te-Deum și unde rabinul B. Roller a ținut un impunător discurs, mulțumind guvernului în numele populației evreiești etc.

Între oratorii evrei, remarcăm pe d-nii Conrad Reiss, directorul tehnic al fabricii de postav din Buhuși, I.A. Borștein (fost ajutor de primar). Este de remarcat că pe actul comemorativ scris pe pergament, făcut pentru păstrare eternă, sunt subscriși și mai mulți cetățeni evrei de aici.

Tot atunci s-a întocmit noua comisiune interimară compusă din 9 membri, în frunte cu d. Țipa și având 3 membri evrei, între care și d. Conrad Reiss (directorul fabricii de postav de aici). Mai este de relevat că oaspeții au făcut apoi o vizită mare lui rabin Friedman<sup>39</sup>. În 1922 la Buhuși apare prima circumscripție sanitară cu un medic și un agent sanitar. La 1927 a fost introdus iluminatul public, în 1930 a apărut primul cinematograf, iar în 1932 a intrat în funcțiune instalația de apă potabilă<sup>40</sup>.

Activitatea sportivă în perioada interbelică din oraș poate fi ilustrată cu următoarea știre: „Duminică, 18 iulie 1927, a avut loc în Buhuși un match de foot-ball între echipele Macaby Piatra și Moldova, în următoarele formații: Macaby: M. Sigler, Weisbein, I. Solomon, N. Rotman, M. Segal, C. Berman, Criling, A. Lupu, G. Haras, Manole Gherșin și Weis. Moldova: Țipa, Băghici, Costea, Vorrtolaş, Mezat, Podoleanu, Ioan Nemiș, Teodorescu, Bănulescu, Patig și Iuga cu arbitrii. Rezultatul fu reușita Macaby (...)”<sup>41</sup>.

Potrivit recensământului din 1930, minoritățile naționale din România reprezentau 28,1% din totalul populației. Au fost înregistrați 728.115 3 evrei, reprezentând 4%, din totalul populației României<sup>42</sup>. În 1930 erau în Buhuși 1972<sup>43</sup> evrei (22,6% din totalul populației), ocupate în comerț și

<sup>39</sup> Josef Kaufmann, **op.cit.**, p. 344-345.

<sup>40</sup> C. Botez, D. Berlescu, I. Saizu, **Buhuși. Din istoricul fabricii și localității**, Bacău, Universitatea „AL.I. Cuza” Iași, 1971, p. 332-342.

<sup>41</sup> **Ibidem**.

<sup>42</sup> Ioan Scurtu, **Statutul politico-juridic al evreilor din România (1858-2004)**, <http://www.ioanscurtu.ro/content/view/24/1/>

<sup>43</sup> Lya Benjamin, **Evreii din România între anii 1940-1944. Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri**, vol. II, București, Editura Hasefer, 1996, p.91.

meșteșuguri. Erau investitori în industria ușoară, muncitori, tehnicieni, meseriași sau negustori.

Fabrica de postav „Buhuși” se afla în portofoliul unor proprietari evrei<sup>44</sup> precum Schlesinger, Lazăr Margulies, Oskar Kaufman, R. Halfon, apropiați ai Elenei Lupescu. Buhușeanul Lazăr Margulies, director-general al Societății pentru Industria Textilă era la 1936-1939 vicepreședinte al U.G.I.R., alături de alți doi mari întreprinzători evrei, Max Auschnitt și Izso Diamant<sup>45</sup>.

În perioada guvernării legionare manifestările anti-evreiești în Buhuși au luat forma confiscărilor de avere: „Prin violențe și amenințări, exercitate asupra conducătorilor obștii evreiești, Comunitatea evreilor din Buhuși a fost obligată să verse Poliției legionare din Piața Neamț suma de lei 400 000 – pentru care nu s-a eliberat nici o chitanță”<sup>46</sup>.

Pe listele morții ale deportaților evrei din Transnistria figurează 165 de persoane născute în Buhuși<sup>47</sup>. Printre cele 759 victime de pe vasul „Struma” ce se îndrepta spre Palestina – plecat din portul Constanța la 12 decembrie 1941 și torpilat de submarinul sovietic „Sci-213” la 23 februarie 1942 – s-au aflat și emigranți din Buhuși<sup>48</sup>.

La 21 iunie 1941 Ion Antonescu trimitea prefectilor o telegramă fulger prin care se cerea evacuarea forțată a evreilor de 18-60 de ani din satele și comunele rurale. În șase săptămâni au fost evacuați 50.000-60.000 evrei, cam 25% din totalul populației evreiești din România anului 1941<sup>49</sup>. Evreii din satele Reditu, Roznov, Tazlău, Cândești, precum și Borlești și din Târgu-Neamț au fost

<sup>44</sup> Ioan Scurtu, **op.cit.**: „Statistica întocmită de Ministerul Industriei și Comerțului în 1937 arată că în România existau 173.145 firme comerciale individuale dintre care: 83.821 românești (48,4%) și 89.324 (51,6%) aparținând minorităților naționale, dintre care 32,7% erau ale evreilor. Menționăm câteva mari întreprinderi industriale întemeiate sau conduse de evrei: Uzinele de Fier și Domeniile Reșița (Max Auschnitt), Uzinele Metalurgice Titan-Nădrag-Călan (Max Auschnitt, Oskar Auschnitt, Edgar Auschnitt, Oskar Kaufman ș.a.), Fabrica de Vagoane și Motoare „Astra”-Arad (N. Șapira, Mauriciu Blank, Aristide Blank, Oskar Kaufman, Richard Soepkez, L. Traserson), rafinăria „Astra Română” (Otto Stern), Fabrica de postav „Buhuși” (Schlesinger, Lazăr Margulies, Oskar Kaufman, R. Halfon), Noua Societate a Atelierelor „Vulcan” (Mauriciu Blank, Richard Soepkez, Aristide Blank), Fabrica de Zahăr „Ripiceni” (A.I. Zissu, I. Iosipovici, M. Abramovitz, R. Elian, I. Reiss). Renumite au fost Banca Marmorosch, Blank et co (Aristide Blank), Banca de Industrie și Comerț București (Felix Javitz) etc”.

<sup>45</sup> Avram Rosen, **op.cit.**, p. 267.

<sup>46</sup> **Martiriul evreilor din România (1940-1944). Documente și mărturii**, București, Editura Hasefer, p. 55.

<sup>47</sup> [http://data.jewishgen.org/wconnect/wc.dll?jg~jgsearch~model2~\[JG0135\]JG0135](http://data.jewishgen.org/wconnect/wc.dll?jg~jgsearch~model2~[JG0135]JG0135)

<sup>48</sup> În anii celui de-al doilea război mondial circa 27.000 evrei au părăsit România îmbarcându-se pe cele 47 ambarcațiuni plecate spre Palestina din porturile Constanța, Brăila și Galați; <http://www.ltvbacau.ro/articole/Evreii-au-renovat-Sinagoga-din-Buhuși>

<sup>49</sup> Lya Benjamin, Alexandru Florian (coord), Anca Ciuciu, **Cum a fost posibil? Evreii din România în perioada Holocaustului**, București, Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, 2007, p. 96.



transferați cu forța la Buhuși, transformat de Mareșalul Ion Antonescu într-un adevărat „centru evreiesc”, cum rezultă din stenograma Consiliului de Miniștri din 22 aprilie 1944:

„Dl. Mareșal Ion Antonescu, conducătorul statului...

Vin la chestiunea evreiască. Comandanții nemți au spus că este imposibil să se permită amestecul cu evreii prin toate părțile...

Sunt mai multe probleme, mai multe soluții. Îmi bat capul care din ele s-o adoptăm, căci Bacăul este un oraș evreiesc, Romanul de asemenea. Pe cei de la Piatra Neamț i-am dus la Buhuși și am făcut un centru evreiesc...

O soluție este să-i luăm din aceste orașe și să-i ducem în anumite târguri, dacă sunt mulți. Să-i așezăm ca la Buhuși, în unul, două târguri, să scoatem toți românii de acolo și să-i lăsăm să trăiască între ei. Noi să-i alimentăm numai. Ducem prin seveciul de aprovizionare și ei plătesc. Muncesc între ei, fac croitorie, tâmplărie etc. Aceasta este o soluție.

A doua soluție este să-i strângem în ghetou, în fiecare oraș...

A treia soluție este să-i luăm de acolo și să-i aducem către țară. Dar este cea mai periculoasă și mai catastrofală pentru neamul românesc.”<sup>50</sup>

În 1942 numărul evreilor era de 1.705 suflete, aproape 19,6 la sută din populația localității<sup>51</sup>. În timpul celui de-al doilea Război Mondial, clădirile comunitare au fost confiscate, iar casa rabinului și sinagoga au fost ocupate de armată, apoi ruinate.

După război, populația evreiască a crescut la aproximativ 8.000 pentru că evreii alungați din satele din apropiere au ales să se stabilească în Buhuși. Cei mai mulți dintre acestea au emigrat apoi în Israel<sup>52</sup>. Regimurile Ceaușescu și Dej au vândut 250.000 de evrei.

În 1947, în momentul instalării regimului comunist în România, în Buhuși mai erau 2.000 de evrei din 8.198 locuitori. În 1969 orașul mai avea 50 familii de evrei și o sinagogă. Ultimul rabin din familia Friedman a emigrat în 1951 în Israel, transferând Curtea Rabinică în Bnei Brak.

La recensământul din ianuarie 1977 erau recenzați în România 24.667<sup>53</sup> evrei, iar în Buhuși doar 210 evrei<sup>54</sup>. Recensământul din 2002<sup>55</sup> mai consemna 5.870 evrei. Din anul 2004 nu a mai rămas nici un evreu în Buhuși. Unul câte unul, evreii au părăsit Buhușul. Fie au luat drumul spre cimitir, fie spre Otopeni cu destinația Haifa, Paris sau New York. În 2004 a murit ultimul evreu din

<sup>50</sup> Lya Benjamin, *op.cit.*, p. 551-552.

<sup>51</sup> <http://www.stiriaz.ro/ziare/articol/articol/pelerinaj-evreiesc-la-buhusi/sumar-articol/1184821/>

<sup>52</sup> Ioanid, Radu, **Răscumpărarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel**, Polirom, 2005, p. 203-204.

<sup>53</sup> **Recensământul populației și locuințelor din 5 ianuarie 1977**, 1980, p. 615.

<sup>54</sup> **Ibidem**, d. 4/1958, tabelul 21. Vezi și Liviu Rothman, **Evreii din România în perioada comunistă, 1944-1965**, Polirom, 2004.

<sup>55</sup> **Recensământ 2002**, <http://www.recensamant.ro/>

Buhuși, David Alterescu.

În cimitirul evreiesc înființat în secolul al XIX-lea se odihnesc: dr. Ghelber Aizic Hers; profesor universitar Bruno Engler; avocat Lupescu Filip. Printre rezidenții proeminenți se numără și rabini savanți Mordechai din Sadagura, Moșe David Șapira, Sabetai Ben Ițac, Avram Arie Rosen.

O istorie completă a obștii evreiești din Buhuși încă nu a fost scrisă.

### **Données concernant la communauté juive de Buhuși** **Résumé**

La communauté juive de Buhuși a évolué au XIX-ème et au XX-ème siècles, en même temps que la bourgade de Buhuși, transformée en «Commune urbaine» à partir de 1921.

Les institutions communautaires connaissent un essor particulier durant cette période, des synagogues, des cimetières, des bains rituels et des écoles sont construits.

La bourgade de Buhuși deviendra un centre important du mosaïsme orthodoxe, connu grâce au patronage des rabbins de la famille Fridman.

La fabrique d'étoffe de Buhuși était une des plus grandes du pays.

La persécution des juifs et leur migration massive à la suite des accords entre la Roumanie et l'Israël ont conduit à la disparition de la communauté juive de Buhuși.

Les souvenirs liés à la communauté juive subsistent encore dans les pierres tombales du cimetière juif, dans la mémoire de ceux qui sont partis en Israël ou dans les archives.

Une histoire complète de la communauté juive de Buhuși n'a pas encore été écrite.